

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра дошкільної і початкової освіти

Заїка Наталія Олександрівна

**РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА**

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник:

_____ С.Ф. Бобровицька,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри дошкільної і
початкової освіти

«__» _____ 2021 року

Виконавець:

_____ Н.О. Заїка

«__» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	7
1.1. Понятійно-категоріальний апарат творчих здібностей.....	7
1.2. Особливості розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів.....	15
1.3. Методи розвитку творчих здібностей.....	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	28
2.1. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей учнів початкових класів..	28
2.2. Формувальний етап дослідження.....	34
2.3. Контрольний етап дослідження.....	42
Висновки до розділу 2	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Пріоритетним напрямом початкової освіти сьогодення є урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Людські якості формуються в процесі навчання, виховання, діяльності. Центральним моментом в індивідуальних особливостях людини є її здібності. Здібності визначають становлення особистості, а також обумовлюють ступінь яскравості її індивідуальності. Важливим завданням сучасної школи є створення таких умов навчання, які забезпечували б певний комфорт для учнів і можливість їх інтенсивного розвитку відповідно до індивідуальних потреб та здібностей. Творчі здібності проявляються і розвиваються тільки в діяльності, і визначають велику або меншу успішність у виконанні цієї діяльності. Саме тому необхідно стимулювати мотивацію учнів початкових класів до творчості, створювати умови для розвитку їх творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва.

На сучасному етапі розвитку та формування освіти в Україні метою навчання учнів початкових класів є не стільки оволодіння певними знаннями та навичками, але й також розвиток особистісних якостей, формування компетентностей та власне виховання творчої особистості загалом. Творча діяльність має виступати таким же об'єктом засвоєння, як знання, вміння, навички. Тому в початковій школі особливу увагу необхідно звертати на розвиток творчих здібностей учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми розвитку та становлення творчої особистості висвітлювалися в наукових працях таких вчених, як Я.Пономарьова (знання, розумовий розвиток, психологія творчості і педагогіка, мислення і творчість), Н.Кічук (формування творчої особистості), А.Лука (психологія творчості, мислення та творчість), А.Матюшкіна (проблеми і ситуації в мисленні та навчанні), Г.Щукіної (проблема пізнавального інтересу в педагогіці), В.Моляко (психологія творчості), Д.Богоявленської (один із підходів до дослідження інтелектуальної творчості), П.Енгельмейера (теорія

творчості, творча особистість та творче середовище), М.Холодної (дослідження психології інтелекту).

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що незважаючи на чисельну кількість досліджень з проблеми розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, актуальним є її розгляд при реалізації мистецької освітньої галузі в початковій школі. Це і зумовило вибір теми «Розвиток загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність визначених методів розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

- визначити понятійно-категоріальний апарат творчих здібностей;
- визначити та обґрунтувати ефективні методи розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів;
- реалізувати і експериментально перевірити ефективність визначених методів розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – методи розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів.

Матеріали та методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація психологічної, педагогічної, методичної літератури та нормативних документів з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів; структурно-функціональний аналіз для визначення методів розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва; *емпіричні* – педагогічний експеримент для оцінки

ефективності їх застосування; *статистичні* – аналіз результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів. Подальшого розвитку дістали методи розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва; удосконалено критерії, показники та рівні розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів; обґрунтовано особливості розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в освітній процес ЗОШ І-ІІІ ст. смт Угроїди методів здійснення розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва. Встановлені наукові факти, положення та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, а також у процесі написання курсових та магістерських робіт.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (м. Суми, Навчально-науковий інститут педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка).

За результатами дослідження опубліковано 2 статті:

1. Серік Н.О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів. Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2020 р., м. Суми).

2. Серік Н.О. Розвиток творчої уяви молодших школярів. Дошкільна освіта: від традицій до інновацій. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (27-28 листопада 2019 р., м. Суми)

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел, додатків та містить 1 рисунок і 8 таблиць. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 64 сторінки, використаних джерел 50.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат творчих здібностей

Протягом багатьох століть відомими вченими проводилися дослідження наявності творчих здібностей у людей. Було доведено, що творчі здібності і потреба у творчій діяльності є у кожної людини з народження, проте дуже часто вони залишаються нереалізованими. Кожна людина шукає можливості розвивати власні творчі здібності, нерідко стикаючись з опором оточуючих її світу. Саме творча діяльність дозволяє розкрити власну індивідуальність. Творчість відображає внутрішній світ людини, її переживання, надії, прагнення тощо.

В. Мухіна розглядає творчість як створення людиною об'єктивно і суб'єктивно нового. Суспільної цінності та новизни її творчий продукт не має, але суб'єктивна цінність її значна. О. Яковлева розуміє творчість, як вираз людиною властивих тільки їй особистісних якостей [25, с.2].

Творчість – створення власне нових за задумом культурних і матеріальних цінностей. А. Спиркін наголошує на тому, що творчість – це певна духовна діяльність, де результатом є створення деяких оригінальних цінностей, також встановлення нових, ще раніше невідомих фактів, також властивостей та певних закономірностей матеріального світу та власне духовної культури [30, с.3].

У своїх працях Ю. Жигалов, висловлює думку, що розглянуті теорії і концепції незважаючи на істотні відкриття, узагальнення та спостереження, не є повноцінними і повністю охоплюють проблему творчості. Вони розглядають проблему з позиції власного життєвого досвіду і, як правило, акцентують увагу переважно на одному або декількох її аспектах [22, с.25].

Художня творчість нерозривно пов'язана з естетичним освоєнням дійсності та задоволенням естетичних потреб людей. Головними її особливостями є:

- наочно-образне мислення, яке переважає над наочно-дієвим і абстрактно-логічним;
- емоції, як прояв пікового переживання, сприйманого як очищення;
- художня творчість відображається у формі суспільної свідомості – власне мистецтві, її продуктом є певний художній образ, який укладений у будь-якому матеріальному об'єкті (літературі, скульптурі, картині тощо);
- художня творчість не має практичного значення, також не вимагає впровадження в практику, як винахід чи власне нове наукове знання;
- художня творчість дає можливість неоднозначного відображення людьми конкретного твору, так як залежить від суб'єктивного сприйняття, розвинутого смаку та ін. [25, с.2].

У кожного учня спостерігаються властиві тільки йому творчі задатки. Це залежить від багатьох факторів: нервової системи, її «гнучкості»; емоційності; темпераменту; спадковості тощо. Далеко не останню роль відіграє навколишнє дитини середовище, особливо сім'я. Задатки в свою чергу діляться на вроджені і придбані (соціальні). Для розвитку здібностей слід пройти ряд етапів, від найнижчого до найвищого.

Б. Теплов вважає, що поняття «здібності» включає в себе три ідеї:

- під здібностями власне розуміється певні індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої;
- здібностями також називають не усякі взагалі індивідуальні особливості, а тільки такі, що мають відношення до успішності виконання певної діяльності;
- поняття «здатність» не зводиться до тих знань, навичок чи умінь, які вже вироблені в даної людини [34, с.5].

Сучасне розуміння здібностей певним чином не може звести лише до їх досвіду, до умінь, до знань та власне навичок. Згідно С. Рубинштейна, здібності мають два компонента. По-перше, власне систему операцій та способів діяльності, що становлять суть діяльності і певним чином забезпечують можливість її виконання. По-друге, якість процесів, які регулюють дані

операції. Якість процесів власне становить «ядро» здібностей, яке саме забезпечує не тільки можливість, але й успішність виконання діяльності. «Ядро» здібностей певним чином являє собою «побічний продукт» діяльності, власне додатковий ефект її виконання та побічний продукт придбання досвіду. Власне саме це робить дані здатності властивістю особистості, власне її невід'ємною якістю. У зв'язку з цим саме поняття «здатність» слід розглядати як деяку рівневу характеристику особистості, що власне визначає ступінь переходу саме від процесу до властивості особистості, що власне свідчить про міру стійкості для даної особистості певного рівня діяльності [12, с.5].

В даний час досить актуальним стає розвиток творчих здібностей. Поділ здібностей власне на творчі, а також репродуктивні здійснюється певним чином в залежності від ступеню та власне характеру новизни продукту, одержуваного в певних різноманітних видах діяльності, які саме реалізують, а також формують різні здібності. Також відомо, що власне поняття «здатність» визначає також успішність, легкість, а також швидкість виконання діяльності як власне при наявності повної інформації а також в умовах її дефіциту. Власне це може бути підставою для певного поділу здібностей власне на репродуктивні, а також творчі. Репродуктивні здібності певним чином відрізняються тим, що саме визначають успішність відтворення людиною досвіду, вже власне накопиченого людством. Вони певним чином реалізуються в деяких умовах певної інформації, а також виражаються в успішності оволодіння людиною вміннями, знаннями, а також навичками, власне в успішності формування якостей особистості [4, с.127].

Згідно зі словником-довідником з проблем творчості, «творчі здібності – це певний синтез властивостей та деяких особливостей особистості, її рівнева характеристика, що припускає власне наявність певної властивості, яка забезпечує певну новизну та деяку оригінальність продукту. Так, творчі здібності певним чином забезпечують успішність в деяких творчих видах діяльності, власне в таких, де створюються деякі нові предмети матеріальної, а

також духовної культури, також здійснюються нові ідеї та відкриття, а також винаходи [32, с.8].

Науковці (І. Мурашківська, Л. Большакова, В. Тургель та ін.) розрізняють загальні та спеціальні творчі здібності. Загальні певним чином впливають на успішність людини в певних видах діяльності. Наприклад, розумові здібності, а також розвинена пам'ять та ін. Спеціальні творчі здібності власне визначають успішність людини в деяких специфічних видах діяльності, де потрібні власне особливі задатки та саме їх розвиток. Це лінгвістичні, математичні, а також літературні та художні, власне спортивні здібності. Так, серед досить важливих складових літературних здібностей слід виокремити: глибину, багатство, яскравість уяви та фантазії, а також пам'яті, власне образного мислення тощо [4, с.127].

Л. Виготський вважав, що основою творчих здібностей є уява, яка може багатопланово проявлятися в життєдіяльності дитини. Фантазія (лат. Phantasia від грец. φαντασία – уява) – створення людиною нових образів в рамках майбутнього часу, з використанням колись сприйнятого минулого, на основі наявного інтелекту. На думку вченого, уява – це складна форма психічної діяльності, яка є реальним об'єднанням декількох психічних функцій в їх своєрідних відносинах і, при цьому, стає абсолютно необхідним моментом і умовою формування реалістичного мислення [41, с.71].

Особливості уяви старших дошкільників та молодших школярів багато в чому схожі з тим, як воно проявляється у дітей 4-5 років, але істотно відрізняються за змістом і значенням для зародження особистості дитини, тому що даний період пов'язаний з підготовкою до навчальної діяльності (становлення здібностей дитини).

Л. Виготський підкреслював, що в творчому процесі дитини уява виступає як складна психологічна система, дія якої проявляється в ускладненні форм перетворення дійсності засобами сприйняття, мислення, пам'яті та емоційно-потребової сфери [25, с.1].

Творче мислення – мислення, результатом якого є відкриття або створення чогось нового. Чимало елементів новизни (ознак наявності творчості) може виявитися і в практичному мисленні людини, тому воно також може розглядатися як творче. Наприклад, людина може зробити своїми руками якусь оригінальну річ, знайти новий, несподіваний вихід із життєвої ситуації, виявити абсолютно новий спосіб вживання будь-якого предмета, матеріалу тощо [25, с.1].

Творче мислення завжди викликало до себе підвищений інтерес вчених, і цей інтерес був обумовлений не тільки прагненням до наукового пізнання даного виду мислення як такого, а й бажанням розвивати його. При дослідженні творчого мислення вчених цікавила природа даного виду мислення, його відмінність від інших видів мислення, походження та розвиток. Група науковців (С. Максимова, І. Кулагіна та ін.) стверджує, що у творчій діяльності людей проявляються їх звичайні, загальні інтелектуальні розумові або практичні навички, і час від часу діяльність будь-якої людини може ставати творчою, якщо в ході її вона випадково відкриває або створює що-небудь нове. Таким чином є тільки загальна інтелектуальна, а не особлива творча обдарованість людини, і будь-яка високорозвинена в інтелектуальному плані людина в більшій чи меншій мірі є потенційно творчою особистістю. Прихильники даної точки зору, крім того, стверджують, що крім інтелекту істотною роль в прояві творчих здібностей людини відіграє мотивація її діяльності. Сильна мотивація здатна збільшувати інтелектуальний (творчий) потенціал людини, слабка зменшує його [19, с.56].

Крім загальної інтелектуальної обдарованості та мотивації в руслі даного розуміння творчих здібностей (творчого мислення) важлива роль відводиться деяким іншим особистісним властивостям людини, наприклад, прагненню бути не такою, як усі. Творча людина має особливу «чутливість до проблем», незалежність в прийнятті рішень, здатність приймати рішення в невизначених і досить складних умовах, критичність в оцінці своїх та чужих досягнень, а

також деякі інші індивідуальні особливості, що відрізняють її від нетворчих особистостей.

Суть іншого підходу до розуміння творчого мислення (творчих здібностей) полягає у визнанні того, що творчі здібності в дійсності існують, причому виступають як фактор, щодо незалежний від загального рівня інтелектуального розвитку людини. При цьому робиться наступне застереження: щоб людина виявила себе як творчу особистість (яка володіє творчими здібностями), необхідно, щоб в своєму інтелектуальному розвитку вона досягла високого рівня. Е. Торренс стверджує, що своєрідним інтелектуальним порогом, за межами якого починають проявлятися творчі здібності, може стати загальний рівень інтелектуального розвитку, який вимірюється стандартними тестами інтелекту і рівний 120% і більше [32, с.8].

Отже, роздільне існування інтелекту та творчих здібностей визнається, але, тим не менше, вважається, що вони пов'язані один з одним. Вважається, що творчий процес (або творче мислення) за своїм складом та іншими особливостями, за винятком того, що він породжує нове знання або знаходить нове рішення будь-якого питання, від інших видів мислення мало чим відрізняється.

Проблема власне загальних творчих здібностей досить часто розглядається в певному аспекті проблеми креативності, а також креативних властивостей особистості. Креативність (лат. creatio – творення) – це певна система загальних творчих здібностей, а також індивідуальних особливостей особистості, які саме сприяють самостійному висуванню певних проблем, також нешаблонне їх вирішення, власне генерування значної кількості оригінальних ідей.

А. Лук певним чином відносить до загальних творчих здібностей деякі окремі якості мислення (легкість до генерування ідей, його гнучкість, власне здатність до згортання розумових операцій, а також здатність до зближення понять, саме легкість асоціювання, а також віддаленість асоційованих понять тощо) та власне мовлення (відносна швидкість, легкість формулювання, що

саме необхідна для того, щоб полегшити рух думки). Автор вважає, що творчі здібності також припускають пильність у певних пошуках проблем, а також здатність до переносу досвіду та здатність передбачення та ін. Даний перелік певним чином представляє значний інтерес власне для подальшого дослідження загальних творчих здібностей. Він безпосередньо дозволяє вирішувати деяку проблему виділення показників їх розвитку. Але, разом з тим виокремлений великий список досить наочно демонструє деяку відсутність єдиної підстави щодо класифікації визначених автором творчих здібностей [26, с.30].

Гіпотетичність – загальна творча здатність, яка власне полягає в можливості висловлювати певні різноманітні, а також обґрунтовані припущення щодо перспективи, а також причини розвитку будь-яких явищ реальної дійсності. Механізм, який власне лежить в основі гіпотетичності, пов'язаний з деяким функціонуванням загальної розумової дії щодо встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Саме уміння бачити певний зв'язок причин та власне наслідків в деяких явищах реального світу певним чином дозволяє досить успішно висувати гіпотези як власне перспективні (які звернені в майбутнє), а також і ретроспективні (які будуть звернені в минуле). Власне для успішного висунення гіпотез досить перспективного характеру потрібне здійснення певної загальної розумової дії планування, яке саме дозволяє власне подумки прораховувати певний хід розвитку подій. Але, як і в випадку з варіативністю, саме для прояву гіпотетичності потрібне саме дивергентне мислення з його деякими властивостями гнучкості, а також швидкості, яке певним чином дозволяє висувати досить велику кількість різних за змістом гіпотез [3, с.11].

Імпровізація – це певна загальна творча здатність, яка власне полягає в деякій можливості на окремій основі інтуїтивної творчої діяльності власне породжувати певні творчі продукти в досить стислий період часу. Але можливо дати ще й інше визначення даної можливості: імпровізація – це власне загальна творча здатність, яка певним чином дозволяє безпосередньо без попередньої

підготовки до вирішення раптово виниклої проблеми вже побачити суть завдання, самостійно розв'язати дану проблему за досить обмежений проміжок часу. В якості певної основи можливості слід розглядати вже наявний у людини певний досвід творчої діяльності, а також різноманітність накопичених нею саме в даному досвіді способів вирішення творчих завдань. В основі імпровізації певним чином лежать інтуїтивні несвідомі процеси, які власне пов'язані з активністю правої півкулі мозку, що саме забезпечують інкубацію та власне народження творчої ідеї [25, с.1].

Так як імпровізація є певною реакцією в умовах нестачі інформації, то формування даної можливості слід здійснювати в деяких умовах зміни доступних заходів цієї інформації. Потрібно досить послідовно збільшувати власне можливості людини заповнювати відсутню інформацію, а також вчити спиратися на наявний вже досвід. Більш повно усвідомлювати саме ту систему дій, що повинні бути здійснені саме для обґрунтованої імпровізації, власне передбачити наслідки імпровізації, а також нести певну відповідальність за її результат.

Перспективним напрямком дослідження слід також вважати встановлення певного взаємозв'язку рівня розвитку в учнів молодших класів процесів узагальнення, порівняння, класифікації з рівнем розвитку власне у них загальних творчих здібностей. Також важливим напрямком дослідницької роботи є визначення місця загальних творчих здібностей саме в цілісному розвитку особистості, також їх значимості в становленні самостійності, самооцінки, а також інших властивостей особистості. Дана дослідницька робота певним чином дозволить встановити деяку залежність розвитку загальних творчих здібностей, як власне варіативність, імпровізація, гіпотетичність, а також перенос від декількох чинників. Даними факторами є власне специфіка самої творчої здатності, саме вид творчої діяльності (технічна, художня, дослідницька), де вже дані здібності проявляються, а також вік та власне стать учнів, також їх окремі певні особистісні характеристики, деякі умови їх навчання [4, с.127].

Встановлення певного взаємозв'язку вже названих факторів дозволить обґрунтувати деякі шляхи оптимізації процесу цілеспрямованого розвитку власне загальних творчих здібностей в учнів молодшого шкільного віку, що безпосередньо сприятиме вирішенню важливих завдань початкової освіти.

1.2. Особливості розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів

Одним з важливих завдань, що стоять перед сучасною школою є створення сприятливих умов для розвитку кожного учня в різних видах діяльності, виявлення і розвитку комплексу здібностей, пізнання учнем самого себе, розвиток на певному рівні мислення, уяви, фантазії. Створення таких умов і надання учням можливості активно проявити себе в діяльності різноманітної спрямованості може сприяти розвитку широкого спектру творчих здібностей.

Творчість молодшого школяра – це процес створення образів в малюванні, театрі, розповіді тощо. Це пошук шляхів вирішення завдання, результат якого відрізняється новизною та оригінальністю. відповідно творчі (креативні) здатності це – власне здатність дивуватися, а також пізнавати, вміння власне знаходити рішення в досить нестандартних ситуаціях, націленість на певне відкриття нового, а також здатність до глибокого усвідомлення вже власного досвіду [4, с.98].

Молодший шкільний вік – важливий період, оскільки є першою сходинкою до творчого розвитку дитини. Чи буде дитина прагнути пізнавати світ або залишиться «не творчою» людиною залежить від того, як буде побудована педагогічна робота з нею.

Виявлення рівня розвитку творчих здібностей неможливе без таких показників як: оригінальність, абстрактність, наочно-образне мислення, невербальна уява, творча мотивація, емоційне переживання. Всі перераховані показники взаємопов'язані один з одним. На процес розвитку творчих здібностей молодших школярів впливає механізм самооцінки – сукупність оцінок, спрямованих на усвідомлення і оцінне ставлення до себе в цілому, які сприяють розкриттю творчого потенціалу. Дані фактори забезпечують розвиток

творчих здібностей молодших школярів та починають діяти при наявності визначених соціально-психологічних та індивідуально-психологічних умов.

До соціально-психологічних відносяться створення психологічно сприятливого мікроклімату, створення творчого середовища, значимість творчого зразку. До індивідуально-психологічних відносяться прагнення до самоактуалізації, придбання особистого досвіду, можливість об'єктивно оцінювати продукт своєї творчої діяльності. Реалізація механізмів наслідування дорослому творчості реалізується на двох етапах. На першому етапі відбувається прийняття (або неприйняття) творчих якостей та поведінки іншого, виявляються особливості входження учня в цю роль і межі його власної поведінки в даній ролі, порівняння власної оцінки реалізованої ролі і оцінки, отриманої від інших. На другому етапі відбувається зміна моделі творчої поведінки дитини. Відкриваються нові властивості і риси, які раніше були непомітні. Це спонукає учня до самовдосконалення [3, с.14].

Творчий потенціал закладений в кожному учневі з моменту його народження і розкривається по мірі його зростання та розвитку. Однак швидкість та ступінь розкриття цього потенціалу індивідуальний у кожного окремого учня, і залежить як від внутрішніх чинників – характер, темперамент і т.д., так і від зовнішніх – кількості і якості взаємодії з дорослими на різних етапах дитинства.

Вперше поняття «креативність» (від лат. *creo* – творити, створювати) використовував Д. Сімпсон в 1922 р., позначивши цим терміном здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення. К. Роджерс під креативністю розуміє здатність виявляти нові способи вирішення завдань і нові способи вираження. Д. Богоявленська зазначає що вже в 60х рр. ХХ століття було дано 60 визначень креативності, які були розділені на шість типів:

1. Гештальтистський тип, який визначає креативність як процес руйнування існуючого образу для побудови кращого;
2. Інноваційний тип, орієнтований на оцінку новизни кінцевого продукту;
3. Естетичний тип, який робить наголос на самовираженні творця;

4. Психоаналітичний тип, який би розглядав креативність в термінах взаємовідносин;

5. Проблемний тип, який би розглядав креативність через ряд процесів рішення задач;

6. Визначення, що не потрапили ні під один тип [39, с.42].

З наукової точки зору креативність – досить складне, а також багатопланове явище, яке власне виражається в різноманітті напрямків її вивчення. Проте ні в зарубіжних, ні в вітчизняних дослідженнях так поняття, як саме «креативність» не можна вже назвати чітко визначеним. Дослідження вивчення проблеми креативності певним чином можна розділити власне на два напрямки. Так, до першого належать деякі дослідження, де базою є концепції креативності як власне досить універсальної пізнавальної творчої здібності. Найбільш визначними, яскравими представниками цього напрямку є Дж. Гілфорд, Е. Торренс. В своїх працях вони досліджували зв'язок між креативністю, когнітивними здібностями, інтелектом та реальними досягненнями, вплив пізнавальних характеристик на здатність до продукування нових ідей.

Другий напрямок становлять концепції, які вивчають креативність з позиції своєрідності особистісних особливостей. дослідження цього напрямку спрямовані на вивчення творчої особистості, властивих їй характеристик, виявлення особистісних, мотиваційних та соціокультурних зв'язків з креативністю. Найбільш відомі представники цього напрямку: А. Маслоу, Д. Богоявленська.

Розглядаючи зв'язок креативності та інтелекту не можна не відзначити, що креативність – це не те ж саме, що високий інтелектуальний рівень. Але разом з тим, творчі досягнення в більшості областей вимагають підвищеного рівня інтелекту. Для високого розвитку творчих здібностей необхідний рівень інтелектуального розвитку вище середнього, подальше підвищення рівня не позначається на креативності. Високий рівень інтелекту не завжди призводить

до високих творчих досягнень, більш того найчастіше він може заважати творчості.

Творчі здібності розвиваються в діяльності, що вимагає творчості. Творча діяльність – це одночасно і одна з умов для розвитку творчого потенціалу і результат розвитку особистості. Творча діяльність в молодшому шкільному віці – це не просто копіювання стереотипного поведінки, а створення чого-небудь суб'єктивно нового і оригінального для дитини. Наприклад, малювання, конструювання, твір тощо [34, с.127].

Під творчою здатністю молодших школярів прийнято розуміти:

- створення учнем суб'єктивно нового і значимого для нього продукту (малюнок, танець, вірші та пісні, придумані дитиною);
- продукування до вже відомих нових деталей, дій, характеристик образів (в малюнку, оповіданні, грі тощо);
- застосування раніше засвоєних способів або засобів в новій ситуації;
- прояв учнем самостійності та ініціативності, пошук нових варіантів рішень задачі [3, с.15].

Розвиток творчих здібностей учнів відбувається на уроках та в позаурочній діяльності. Найбільшого ефекту в розвитку творчих здібностей молодшого школяра можна домогтися через:

- реалізацію гурткових або факультативних занять за спеціально розробленою програмою;
- залучення учнів до творчої взаємодії з однолітками;
- дидактичні та сюжетно-рольові ігри в позаурочний час;
- екскурсії, спостереження;
- творчі майстерні [35, с.131].

Також слід зазначити, що важливим є і створення умов для ефективного розвитку творчих здібностей. До таких умов відносяться:

- ранній початок;
- створення обстановки, що випереджає розвиток дітей;
- надання свободи у виборі діяльності та способу роботи;

– допомога з боку дорослих.

Інтерес і схильність до певної діяльності розвиваються в єдності з розвитком здібностей до неї. Наприклад, інтерес до образотворчого мистецтва змушує учнів посилено займатися малюванням, що в свою чергу розвиває їх художні здібності. Творчі здібності призводять до певних успіхів і досягнень у відповідній області, це викликає почуття радості та задоволення і ще глибший інтерес і схильність до предмету.

Успіх в обраній діяльності залежить і від низки ознак, серед яких перш за все: працьовитість, цілеспрямованість, організованість, наполегливість і зосередженість. Відсутність таких якостей може стати перешкодою на шляху до отримання значних результатів, досягнень. Серед інших важливих для розвитку здібностей якостей особистості – скромність, вимогливість до себе і самокритичність [39, с.76].

Творчі здібності формуються і розвиваються в діяльності, в процесі навчання і виховання. Основне завдання виховання – всебічний розвиток здібностей учнів. Інтерес, пов'язаний зі здібностями, повинен домінувати, але пріоритет залишається у гармонійного і всебічного розвитку особистості дитини, підвищення рівня її культури, розширення кругозору.

Творчі здібності розвиваються в тій області, в якій можуть знайти собі застосування. Чим різноманітніше і змістовніше діяльність, тим більше можливостей для розкриття власного потенціалу. Отже, навчання і виховання в школі, організація діяльності учнів відіграє важливу роль в розвитку їх здібностей. Однак не всяка діяльність, в яку включається дитина сприяє формуванню і розвитку творчих здібностей. Для того, щоб діяльність досить позитивно впливала на формування творчих здібностей учнів початкових класів, вона повинна задовольняти наступним умовам:

Так, по-перше, дана діяльність повинна викликати в учнів позитивні емоції, задоволення, прагнення займатися нею без примусу, за власною ініціативою. Жива зацікавленість і бажання виконати роботу краще – необхідна умова для позитивного впливу діяльності на розвиток творчих здібностей.

Здібності можуть бути плідними лише в разі, коли поєднуються з глибоким інтересом, а також стійкою схильністю до відповідної діяльності.

Власне, по-друге, діяльність учнів повинна носити творчий характер. Для розвитку здібностей необхідно всіляко розвивати самостійне творче мислення. Активна, самостійна робота починається тоді, коли перед школярами постає проблема чи питання.

По-третє, необхідно організувати діяльність так, щоб учень стикався з творчими проблемами, завданнями, які вимагають більше розвинених можливостей ніж ті, що є у школяра зараз [35, с.129].

Таким чином, розвиток творчих здібностей учнів молодших класів відбувається на основі розвитку уяви і мислення молодших школярів і передбачає формування у них найважливіших інтелектуальних та практичних дій, що зовні виявляються у вигляді умінь спостерігати, думати, порівнювати, самостійно висувати та вирішувати нові завдання.

1.3. Методи розвитку творчих здібностей

У сучасній психології та педагогіці існують різні методи розвитку творчих здібностей молодших школярів. Так, Е. де Боно розробляв декілька напрямків щодо розвитку розумових здібностей дітей, при цьому поєднуючи інтуїтивні, а також логічні підходи до вирішення творчих завдань. Так, його методики досить зручні для використання, так як прості вправи з дітьми виконуються в будь-який час. Наприклад, на прогулянці, а також під час поїздки в будь-якому транспорті. Також широко застосовуються «Шість капелюхів мислення», що були засновані на співвідношенні кольору капелюха з різними етапами творчого процесу: генерації ідей, збору інформації, аналізу ідей, а також пошуку ресурсів для втілення ідей. Запропоновані автором різні алгоритми вирішення творчих завдань мають деяке літерне позначення (аббревіатуру), яка вже досить легко запам'ятовується дітьми англійською мовою, а також служить їм образною підказкою вже при вирішенні завдань [35, с.131].

Дж. Родарі в «мистецтві вигадувати історії» вже дав вчителям безліч прийомів щодо вигадування казок, що досить активно використовуються в початкових класах. Найбільш популярний серед них прийом – «біном фантазії». Даний прийом полягає в тому, що довільно вибирають 2-3 абсолютно різні об'єкти, а також складають історію, в якій дані об'єкти вже діють. Один і той же прийом Дж. Родарі досить часто зустрічається в літературі під досить абсолютно різними найменуваннями. Наприклад «салат з казок», а також «творче комбінування» мають один алгоритм вигадування казки. У довільному порядку певним чином беруться епізоди різних історій, а вже учень повинен їх творчо «перемішати» саме так, щоб вже вийшла нова казка. У творчому прийомі «подорож по казках» також змішуються досить різні казки. Їх вже об'єднує один герой. Він «виходить» з своєї казки, а також «пов'язує» своїми діями вже епізоди інших історій [8, с.98].

Мозковий штурм, який запропонував А. Осборн (1957 р.). Мета даного методу полягає у висуванні великої кількості різноманітних ідей. Під час даного сеансу мозкового штурму відбувається певна ланцюжкова реакція ідей, яка вже призводить до інтелектуального вибуху: Більшість (99% ідей) виникає подібно електричної іскри при безпосередньому контакті з думками інших людей [35, с.130].

Метод фокальних об'єктів, що безпосередньо відноситься до інтуїтивних методів пошуку власне нових ідей та їх рішень, - запропонований Ч. Вайтінгом. Даний метод служить вже для активізації асоціативного мислення учня: саме активізації асоціативних зв'язків обраного об'єкта з випадковими об'єктами. Його сутність полягає в перенесенні певних ознак випадково вибраних об'єктів на об'єкт, що певним чином лежить як би у фокусі перенесення і вже тому називається фокальним. Метод дозволяє безпосередньо запропонувати принципово досить нові підходи щодо конструювання предметного середовища і створення літературних творів. Алгоритм дій за цим методом полягає в тому, що:

- обирається 3-4 випадкових об'єкта (зі словника, книги та ін.).
- складаються певні списки ознак випадкових об'єктів.
- обирається фокальний об'єкт і встановлюється мета його

удосконалення.

- приєднуються ознаки випадкових об'єктів до фокального об'єкту і генеруються нові ідеї.
- отримані поєднання вже розвиваються шляхом вільних асоціацій.
- продумуються принципові рішення, оцінюються отримані варіанти і відбираються найбільш ефективні рішення [3, с.87].

Застосовують даний метод в основному для тренування уяви, придумування нових героїв, фантастичних істот, незвичайних варіантів відомих предметів. Учні вчать підбирати нетипові властивості предмету, надавати та пояснювати практичне призначення цих властивостей, використовуючи фантазію.

Крім вже описаних методів активізації творчого мислення, також існують певні моделі, а також програми навчання для обдарованих дітей, де вже кожна заснована на певній концепції розвитку обдарованості, а також творчості дитини. Дані моделі Е.Торренса, Дж. Гілфорда, Дж. Рензуллі, програма «обдарована дитина» дитячого центру Л. Венгера тощо.[8, с.98].

У процесі формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати когнітивні та креативні методи, узагальнені в працях А. Хуторського. Важливими для формування деяких творчих здібностей дітей є певні когнітивні методи навчання. Особливістю даних пізнавальних методів є те, що власне їх застосування призведе до створення освітньої продукції, а саме креативного результату [30, с.55].

Метод емпатії (вживання). За допомогою чуттєво-образних та розумових уявлень дитина намагається переміститися вже в досліджуваний об'єкт, відчутти і зрозуміти його зсередини. Важливою умовою успішного застосування даного методу є певний стан учнів, який створений педагогом настрій. Спочатку це може бути як гра, на яку діти реагують, як правило, з деяким веселощами.

Потім, коли будуть отримані та усвідомлені освітні результати, учні перестануть ставитися до даного методу несерйозно, і візьмуть його в розряд дійсно навчальних методів. Людина може перетворюватися на інших людей, в тварин (звірів, птахів, риб, комах тощо), в рослини (в ромашку, березу, ялину), в об'єкти неживої природи (телевізор, сонце, м'яч). Головне – це виховання емпатії, тобто вміння перевтілитися в інший образ, а також подивитися на світ його очима. Вживатися в сутність освітніх об'єктів допомагає застосування словесних приписів, наприклад: «Уявіть собі, що ви та ромашка, яка росте перед вами, ваша голова – це квітка. Тулуб – стебло, руки – листя, коріння – ноги ... ». Учень так задає питання даному об'єкту – собі, власне намагається на чуттєвому рівні вже сприйняти, а також зрозуміти і побачити відповіді. При цьому народжуються почуття, думки та відчуття є освітнім продуктом дитини. Подібні справи розвивають здатність мислити та розуміти явища з різних точок зору, вчать включати в пізнання не тільки розум, а й почуття.

Метод образного бачення – це певне емоційно-образне дослідження об'єкта. Учням пропонується дивлячись на фігуру, знак, реальний об'єкт, вже намалювати побачені в них образи, також описати на що вони схожі. Або, наприклад, дітям пропонується послухати музичний класичний твір. Після прослуховування вчитель задає питання. Що хотів висловити композитор, створюючи мелодію? Що представляє учень, коли слухав її? Якого кольору ця музика? Пропонується учням намалювати образ, який виник в їхній уяві при прослуховуванні музики [28, с.7].

Метод евристичного спостереження. Мета даного методу – навчити учнів здобувати та конструювати знання за допомогою вже спостережень. Спостереження як досить цілеспрямоване особистісне сприйняття дитиною різних об'єктів є підготовчим етапом у формуванні його теоретичних знань. Спостереження є певним джерелом знань, а також спосіб їх добування з реальності буття. Учні, які вже здійснюють спостереження, власне отримують певний результат, який саме включає: комплекс особистих дій і відчуттів, інформаційний результат спостереження, що супроводжували спостереження.

Ступінь творчості учня початкових класів під час його спостереження вже визначається певною новизною отриманих результатів. Разом з отриманням інформації значна кількість учнів під час власне спостереження бачать ще й інші особливості об'єкта, які ними спостерігається. Певним чином добувають нову інформацію, а також конструюють знання вже за допомогою спостережень [26, с.25].

Метод дослідження. Так обирається об'єкт дослідження культурний, природний, словесний та ін. (приказка, казка, одяг, лист дерева, небо тощо). Учні вже пропонується за даним планом дослідити об'єкт. Педагог потім допомагає учням збільшити обсяг, а також якість такого результату. Це досягається шляхом певного систематичного повторення деяких алгоритмічних етапів дослідження.

На даному етапі існує велика кількість методик, що органічно доповнюють одна одну, а також допомагають учням досить швидко навчатися процесу творчості, власне використовувати закони творчості щодо удосконалення змісту, а також мотивів навчання. Дані методики певним чином з розвитку творчої уяви, а також теорії рішення винахідницьких задач. Уміння компетентно користуватися ними досить значно зменшує час обробки навчального матеріалу, а також вчить досить гнучко реагувати на певні обставини [26, с.25].

Метод входження в картину. «Входження в картину» дає змогу відчутти власне дух картини. В основі даного методу – американська програма «Стратегія візуального мислення», яка була адаптована до українських реалій. Учні пропонується розглянути картину як подію. відчутти. Немовби зробити деякий крок за рамки картини та також одночасно – за рамки стереотипів – до особистого переживання. Протягом навчального року учні початкових класів вивчають до 15 картин. При цьому досить чітко називають назву, а також автора, власне дають аналіз (короткий). Педагог учням може задати тільки 3 питання:

– Що ви побачили такого, що ще ніхто з учнів не сказав?

– Що ви саме бачите на картині?

– Як би ви назвали дану картину. Чому? [30, с.67]

Відповіді учнів досить різні. Кожен з них бачить своє. Наприклад, при входженні в картину К. Коровіна «Взимку», власне на запитання: Що ви бачите на картині? Учні відповідали:

– Я бачу ганчірку на заборі.

– Я бачу замороженого коня.

– Я бачу, що кінь готується їхати на базар [30, с.67].

Інколи відповіді нісенітні. Але учні початкових класів вже досить чітко складають власний образ та запам'ятовують сюжет картини.

Потім, вже після обговорення педагог «розкриває карти». Називає картини, автора, аналізує її. Важким для учнів є власне запам'ятовування прізвищ художників, але в цьому стають у нагоді саме методи образного мислення. Так, наприклад, після оголошення вчителем автора, також назви та аналізу власне картини І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Відбувається наступний діалог:

– Діти, знайдіть на картині самого смішного запорожця. Чому, на вашу думку, він є смішним?

Учні:

– Він досить здоровий та найсильніше сміється.

Вчитель:

– Він ще самий товстий, і тому складається таке враження, що його одяг зараз «репне».

Це слово певним чином схоже з прізвищем автора картини – Рєпін.

Учням початкових класів досить складно утримувати уявний образ без його підкріплення. Тому педагогами досить часто використовується певне графічне зображення поняття – власне метод піктограм. Піктограми подаються чорно-білі. Власне відсутність кольору значно полегшує обробку інформації мозком. Але не до кожного слова одразу можна намалювати піктограми. Цьому потрібно вчитися. Для опанування даного методу потрібен час. Потім при

сформованих навичках опрацювання тексту буде вже йти швидше, якість його запам'ятовування буде значно вищою [28, с.65].

Ейдетики власне стверджують, що не буває поганої пам'яті, людина просто часто не вміє нею користуватися. Причиною цього є недостатньо розвинене асоціативне мислення. Головним запитанням під час тренування асоціативного мислення є: «Про що ти подумав?» Так, педагог пропонує деяким учням власне подивитися на чорно-білі картинки, а також сказати, про який саме колір вони подумали та обов'язково пояснити чому. Чи навпаки, педагог називає будь-який колір, а також запитує, про який предмет подумали діти.

Розвитку творчих здібностей молодших школярів сприяє використання друдлів. Друдли – це власне малюнок, про який неможливо досить чітко сказати, що це власне таке. Використання друдлів безпосередньо сприяє розвитку асоціативного мислення, а також пам'яті та вчить знаходити нестандартні підходи до вирішення різноманітних задач. Так, власну думку учень початкових класів має обґрунтувати, що власне спонукає його вже до мовленнєвої діяльності.

Висновок до розділу 1

Застосовуючи метод аналізу літератури ми дійшли висновку, що творчі здібності – це власне синтез властивостей та особливостей особистості, її рівнева характеристика, що припускає наявність певної властивості, що забезпечує новизну та оригінальність продукту. Творчі здібності сприяють забезпеченню успішності в творчих видах діяльності учнів молодших класів.

1. Визначено понятійно-категоріальний апарат творчих здібностей.

Творча здатність – це рівнева характеристика особистості, яка певним чином передбачає наявність певної властивості, також забезпечує новизну і оригінальність, власне легкість, швидкість виконання різних видів діяльності.

Творчі здібності – це індивідуальні особливості особистості, що визначають можливість успішного здійснення конкретного виду творчої діяльності, виявляються в прагненні і емоційному відношенні до творчості, як

уміння володіти виразними засобами при створенні творчого продукту, рівні розвитку творчої уяви, самостійності та наполегливості в творчому пошуку і забезпечує створення суб'єктивно нового в тій чи іншій області.

Основа творчих здібностей – уява, яка може багатопланово проявлятися в життєдіяльності дитини. Фантазія – створення людиною нових образів в рамках майбутнього часу, з використанням колись сприйнятого минулого, на основі наявного інтелекту. Уява – складна форма психічної діяльності, яка є реальним об'єднанням декількох психічних функцій в їх своєрідних відносинах.

Творче мислення – мислення, результатом якого є відкриття або створення чогось нового. Чимало елементів новизни може виявитися і в практичному мисленні людини, тому воно також може розглядатися як творче.

2. Розглянуто методи розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів.

Мозковий штурм запропонований А. Осборном певним чином дозволяє за рахунок відділення процесу генерації ідей від їх критики, а також оцінки подолати інерцію мислення та власне активізувати асоціативні здібності учня молодших класів при вирішенні проблем в групі. Так, під час сеансу мозкового штурму вже відбувається ланцюжкова реакція ідей, яка безпосередньо призводить до інтелектуального вибуху.

Метод фокальних об'єктів служить для активізації асоціативного мислення учня молодших класів: активізації асоціативних зв'язків обраного об'єкта з випадковими об'єктами. Сутність його полягає в певному перенесенні деяких ознак випадково вибраних об'єктів на об'єкт, що безпосередньо лежить у фокусі перенесення.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей учнів початкових класів

Було проведено експериментальне дослідження. Мета дослідження – виявлення рівня розвитку загальних творчих здібностей учнів молодших класів. База дослідження – ЗОШ І-ІІІ ст. с. Угроїди. У дослідженні взяли участь учні 3 класу.

Експериментальне дослідження складалося з 3 етапів:

1. Констатувальний.
2. Формувальний.
3. Контрольний.

На констатувальному етапі дослідження обрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого проводилося дослідження, виявлено рівень сформованості творчих здібностей учнів початкових класів.

На формувальному етапі дослідження була апробована система уроків образотворчого мистецтва, на яких формувалися творчі здібності учнів початкових класів.

На контрольному етапі було проведено повторне обстеження учнів початкових класів з метою виявлення динаміки розвитку їх загальних творчих здібностей.

Для визначення рівня творчих здібностей учнів початкових класів був використаний опитувальник Дж. Гілфорда, який спрямований на визначення рівня творчого мислення молодших школярів та тест Е. Торренса «Неповні фігури» на визначення творчої уяви.

За опитувальником Дж. Гілфорда на основі показників були визначені рівні сформованості творчого мислення молодших школярів: Низький рівень –

нижче 15 балів – учень не бажає вивчати книги, ігри, карти, картини, щоб пізнати якомога більше; не відстоює свої ідеї, а іноді їх навіть немає; не відчують певних здивувань з приводу різних ідей, а також подій; також не любить вивчати новий матеріал без сторонньої допомоги (ДОДАТОК А).

Середній рівень – 15-20 балів – учень не завжди бажає вивчати пристрій механічних речей; не завжди проявляє інтерес до нових речей та ідей; учень власне не завжди вигадує розповіді про місця, які він не бачив; ставить перед собою високі ідеї, але не може досягти їх; не дуже стурбований, коли однокласники, вчителі або батьки висловлюють своє несхвалення.

Високий рівень – вище 20 балів – учень з вираженою допитливістю; любить власне вивчати нові речі; шукає варіативні можливості вирішення завдань; мріє про різні місця; любить думати про явища, з якими не стикався; любить ставити перед собою досить складні завдання; проявляє значну наполегливість для того, щоб досягти своєї мети; не дуже стурбований.

Показником творчої уяви є оригінальність. За тестом Е. Торренса «Неповні фігури» на основі показника були визначені рівні сформованості творчої уяви учнів початкових класів:

Низький рівень – нижче 4 – роботам дітей властива певна схематичність, не оригінальність, майже повна відсутність деталей. Учні зображують одиничні предмети, де контури, як правило, певним чином збігаються з контурами запропонованих фігур.

Середній рівень – 4-10 балів – характеризується меншою схематичністю зображення, проявом більшого числа деталей як власне усередині основного контуру так і вже за його межами. До даного контуру домальовують деталі, і він перетворюється в будь-якої знайомий предмет, цей предмет не є приналежністю чого-небудь, як ніби висить у повітрі.

Високий – вище 10 балів – учні більш оригінальні і менш стандартні, характерне певне виникнення навколо основного зображення «поля речей», власне предметної оформленості навколишнього середовища. В роботах дітей відзначається досить широко розгорнуте предметне середовище. Так, діти,

перетворивши тест-фігуру в який-небудь предмет, потім додають до малюнка нові елементи, при цьому організовуючи цілісну композицію згідно їх уявного сюжету.

Опитувальник Дж. Гілфорда дозволив нам виявити рівень творчого мислення учнів (Додаток А). Серед коротких пропозицій дітям пропонувалося знайти такі, які підходять їм краще, ніж інші. Їх потрібно відзначити знаком «Х» в колонці «Так». Деякі пропозиції підходять їм лише частково, їх слід було позначити знаком «Х» в колонці «Може бути». Інші твердження певним чином не підходять їм зовсім. Їх потрібно було відзначити знаком «Х» в колонці «Ні». Ті твердження, щодо яких діти не могли прийти до рішення, їх потрібно було позначити знаком «Х» в колонці «Не знаю».

Учні робили помітки, не замислюючись. У цьому опитувальнику немає правильних чи власне неправильних відповідей. Відзначали учні перше, що приходило їм у голову. Дане завдання не обмежене в часі, але працювали діти швидко. Вони пам'ятали, що даючи відповіді до кожної пропозиції повинні наголошувати на тому, що дійсно відчують. Учні ставили знак «Х» в ту колонку, яка найбільше підходила їм. На кожне питання учні вибирали лише одну відповідь.

Результати діагностики рівня творчого мислення відображені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівень розвитку творчого мислення учнів 3 класу на констатувальному етапі дослідження

ІП	Р	Л	С	СН	Рівень творчого мислення
Олександр А.	14	13	12	16	низький
Вероніка Б.	11	10	9	7	низький
Павло Б.	12	20	15	6	середній
Ярослав Б.	9	6	0	3	низький

Продовження табл. 2.1.

Богдан Г.	11	21	14	10	середній
Павло Г.	18	11	12	12	низький
Аліса Г.	4	19	14	11	низький
Микита Б.	9	14	10	14	низький
Микита Д.	18	22	18	16	середній
Анна Ж.	12	11	12	9	низький
Вікторія Д.	13	8	5	2	низький
Марія П.	16	9	10	5	низький
Юлія О.	14	10	13	11	низький
Софія Л.	14	11	13	13	низький
Іван Л.	18	14	14	5	низький
Назар Ю.	14	22	20	12	середній
Софія М.	6	2	6	1	низький
Анастасія П.	15	16	10	10	середній
Ліза Р.	20	22	14	16	середній
Руслан С.	10	15	12	15	середній
Анна С.	15	19	13	9	середній
Марія С.	15	16	16	10	середній

* Р – схильність до ризику; Л – допитливість; С – складність; СН – здатність створювати нові образи.

Як видно з таблиці 2.1 на високому рівні немає жодного учня 3 класу, на середньому рівні 9 учнів – 41%, на низькому рівні 13 учнів – 59%.

Для визначення рівня творчої уяви учнів 3 класу нами використовувався тест Е. Торренса «Неповні фігури» (Додаток В).

Учням пропонувалося виконати наступне захоплююче завдання. Їм запропонували 10 незакінчених фігур. Учні повинні були додати до них додаткові лінії чи власне штрихи, в результаті повинні вийти цікаві предмети або навіть сюжетні картинки. Для свого малюнка діти вигадували цікаві назви. При виконанні завдання учні певним чином повинні були вигадати щось нове та незвичайне. Час виконання тесту – 15 хв. Тому діти працювали дуже швидко.

Результати діагностики рівня творчої уяви учнів 3 класу ми помістили в таблицю 2.2.

Таблиця 2.2.

Рівень розвитку творчої уяви учнів 3 класу на констатувальному етапі дослідження

ІІІ	Номер завдання										Загальна кіль-ть балів	Рівень творчої уяви
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Олександр А.	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	низький
Вероніка Б.	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	3	низький
Павло Б.	0	0	1	0	0	1	2	0	0	0	4	середній
Ярослав Б.	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	низький
Богдан Г.	0	0	0	2	2	2	2	2	0	0	10	середній
Павло Г.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	низький
Аліса Г.	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	3	низький
Микита Б.	0	0	1	0	0	1	1	2	0	0	5	середній
Микита Д.	1	0	1	1	0	0	2	2	2	0	9	середній
Анна Ж.	0	1	0	0	0	2	0	0	0	0	3	низький
Вікторія Д.	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	низький

Продовження табл. 2.2.

Марія П.	0	1	1	1	0	2	2	0	0	0	7	середній
Юлія О.	0	0	1	0	2	1	1	0	0	0	5	середній
Софія Л.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	низький
Іван Л.	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	низький
Назар Ю.	1	0	0	1	0	2	2	0	0	0	6	середній
Софія М.	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2	низький
Анастасія П.	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	3	низький
Ліза Р.	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	2	низький
Руслан С.	1	0	1	0	2	1	1	2	0	0	8	середній
Анна С.	0	0	1	0	0	1	1	2	0	0	5	середній
Марія С.	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	2	низький

Як бачимо з таблиці 2.2 на високому рівні немає жодного учня, на середньому рівні 9 учнів – 41%, на низькому рівні 13 учнів – 59%.

Узагальнені результати констатувального етапу дослідження ми помістили в таблицю 2.3.

Таблиця 2.3.

Рівень розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу
на констатувальному етапі дослідження

Компоненти творчих здібностей	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Творча уява	–	9 (41%)	13 (59%)
Творче мислення	–	9(41%)	13 (59%)

Узагальнивши дані, отримані під час констатувального етапу дослідження, ми зробили висновок, що у 3 класі не виявилось дітей з високим рівнем загальних творчих здібностей ні по одному з компонентів. Приблизно 41% учнів 3 класу виявилися на середньому рівні, а переважна більшість учнів 3 класу мають низький рівень сформованості загальних творчих здібностей.

Для того, щоб розвиток загальних творчих здібностей учнів 3 класу здійснювався більш ефективно, нами розроблена система експериментальних уроків образотворчого мистецтва.

2.2. Формувальний етап дослідження

Одним з основних видів діяльності на уроках образотворчого мистецтва є малювання. Це чи не найцікавіший вид творчої діяльності учнів 3 класу. Малюючи, дитина розвиває себе як фізично, так і розумово, тому що функціонування дрібної моторики безпосередньо впливає на роботу мозку. Діти, які добре малюють логічніше міркують, більше помічають, уважніше слухають. За характером того, що і як зображує дитина, можна судити про його сприйняття навколишньої дійсності, про особливості пам'яті, уяви, мислення. Прояв та розвиток творчих здібностей вчить учнів не просто дивитися, а бачити, допомагає їм стати неординарними, розвиненими особистостями.

Основними завданнями викладання образотворчого мистецтва у 3 класі є:

- вдосконалення емоційного-образного сприйняття творів мистецтва та навколишнього світу;
- розвиток здатності бачити прояв художньої культури в реальному житті;
- формування навичок роботи з різними художніми матеріалами.

Так, для підвищення рівня творчих здібностей дітей експериментальної групи нами були створені педагогічні умови: створили творчу атмосферу, що сприяє вільному прояву творчого мислення учнів 3 класу; використовували в змісті навчання образотворчому мистецтву різні види творчих завдань, які направлені на розвиток творчої уяви, що сприяють розвитку їх творчих здібностей на уроках образотворчого мистецтва.

На уроках образотворчого мистецтва ми постаралися дотримуватися таких принципів, як:

- співтворчість;
- діалогічність;
- наявність варіативності рішень в поставлених навчальних завданнях;
- можливість здійснення дітьми імпровізаційного пошуку творчого рішення.

Враховуючи результати констатувального етапу дослідження ми розробили тематичне планування експериментальних уроків образотворчого мистецтва, спрямованих на розвиток загальних творчих здібностей учнів 3 класу. Тематичне планування представили в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Тематичне планування експериментальних уроків
образотворчого мистецтва в 3 класі

Тема	Мета	Кількість годин
1. Зображення та фантазія. Конструювання сніжинки.	Формування художньо-творчої активності особистості, виховання інтересу до предмета, знайомство учнів з видами роботи конструювання з паперових смуг; розвиток уяви, мислення, мовлення, підвищення настрою, розвиток творчих здібностей, координації на аркуші паперу.	1 год.
2. Для художника будь-який матеріал може стати виразним. Зображення рідного міста за допомогою несподіваних матеріалів.	Ознайомитися з технікою колаж; навчити працювати в техніці колаж; розвивати комунікативні навички учнів; розвиток загальних творчих здібностей, мислення, мовлення.	1 год.

Продовження табл. 2.4.

3. Характер ліній.	Ознайомлення з поняттями «графіка», «лінія», формувати вміння зображати лінії на площині, створювати образ дерев, закріплення вміння користуватися графічною технікою, лінією прямою як засобами художньої виразності, розвиток естетичного ставлення до дійсності та вміння творчо передавати форми реального природного світу, сприяти вихованню дбайливого ставлення до природи; розвиток загальних творчих здібностей, мислення, мовлення.	1 год.
4. Реальність і фантазії. Зображення та реальність. Живопис.	Ознайомлення з поняттям «реальність», формувати вміння зображати на площині птахів, закріплення вміння користуватися палітрою, лінією прямою як засобами художньої виразності, розвиток естетичного ставлення до дійсності та вміння творчо передавати форми реального тваринного світу, сприяти вихованню дбайливого ставлення до птахів; розвиток уяви, мислення, мовлення.	1 год.

На формувальному етапі дослідження були реалізовані наступні кроки:

1. Активізували творчу діяльність учнів 3 класу, застосовуючи на уроках образотворчого мистецтва методи та прийоми навчання, які сприяють більш успішному розвитку у них загальних творчих здібностей. Розглянемо основні методи та прийоми, а також приклади з ними, які були використані з учнями 3 класу.

Цікавість або незвичайна форма підношення інформації. Наприклад, на тему «Осінь» нами за допомогою ІКТ була організована віртуальна екскурсія по осінньому місту (там, де був відкритий доступ до веб-камер, встановленим в

місті). Ми з учнями спостерігали, у що були одягнені люди, як змінився місто з приходом осені, які фарби переважали в парках тощо. Створення на уроці ситуації пошуку творчого рішення.

Також нами застосовувалися методи проблемного пошукового характеру. Так, наприклад, на уроці з застосуванням методу пошуку рішення по темі «Старовинні речі» нами ставилися такі цілі та завдання: Дидактична задача: згадати речі старого побуту, представити їх і спробувати зобразити на папері.

Цілі: активізація творчої діяльності; придбання навички самостійно приймати рішення, самостійне здійснення творчого задуму.

Вчитель: «Давайте згадаємо предмети старого побуту. Які ви знаєте? Спробуйте усно описати їх. Тепер уявіть, як могли виглядати предмети старого побуту і покажіть їх на папері».

Підсумок уроку – виставка робіт учнів 3 класу.

Ще одним прикладом подібного завдання: розробити ескіз літери, з'єднавши її з будь-яким образом (людини, тварини, рослини, будь-якого предмета). Наприклад, буква К – клоун, буква З – заєць, буква Т – троянда.

2. На уроках образотворчого мистецтва застосовувалися дидактичні ігри.

Введення в заняття ігрових моментів значно активізує пізнавальний інтерес учнів 3 класу до уроку і впливає на рівень їх творчої активності. Наприклад, учням пропонується вирішити казкову завдання – знайти і намалювати для Івана-царевича «Те – не знаю що». Учні дуже емоційно реагували, вони були в захваті від гри.

3. На уроках образотворчого мистецтва використовувався такий вид завдань, як несподівані творчі завдання. Це один із способів розвитку дитячої фантазії. Такі завдання виробляють навик пошуку власного рішення, вмінню відійти від зразка і працювати самостійно. На заняттях були використані такі завдання, як: місто майбутнього, твір орнаменту на тему, казкова квітка, птах-щастя тощо. Наприклад, дидактична задача творчого завдання намалювати диво-звіра полягає в тому, щоб придумати та зобразити фантастичну істоту. Учні можна поєднувати між собою частини різних тварин, рослин,

поєднувати різні лінії та форми, що сприяло творчому мисленню та творчій уяві.

4. Інтеграція з іншими предметами.

Основні міжпредметні зв'язки здійснюються з уроками музики та літературного читання. Наприклад, на вступних уроках при ознайомленні з новою темою, застосовували прослуховування музичних творів на подібну тему, читання віршів (наприклад, тема «Осінь», було прослухано музичний твір на осінню тему (Вівальді, час року «Осінь»), прочитані на тему осені, а потім дітям було запропоновано намалювати те, що було нав'язно почутим.

5. Індивідуальний підхід до учня.

Було враховано індивідуальний характер загальних творчих здібностей у кожного учня, але в той же час намагалися максимально дати кожній дитині можливість проявити себе, здійснити свій особистий творчий задум, і тим самим випробувати радість від творчої праці. Підходили до кожного учня, підбадьорюючи словами «молодець», «добре».

6. Метод стимулювання.

Ефективний стимул у творчій діяльності – ситуація успіху, заохочення, наприклад у вигляді виставки. Під час проведення циклу занять, дітьми було створено безліч робіт на осінню тематику. І нами була створена класна виставка під загальною назвою «Здрастуй, осінь мальовнича!».

Учні 3 класу були дуже зацікавлені в цій виставці і з задоволенням розглядали не тільки свої роботи, а й роботи однокласників. Варто відзначити, що було помічено, як з кожним заняттям, діти намагалися малювати акуратніше, застосовували фантазію, щоб виділити свій малюнок серед інших малюнків на виставці.

7. Матеріал й устаткування уроку.

Сучасні інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) служать джерелом наочної навчальної інформації для ілюстрування уроків, необхідно постійно поповнювати електронну базу наочного матеріалу – для цих цілей доцільно

використовувати файли комп'ютерних освітніх програм та можливості сканера для перетворення ілюстративного матеріалу в цифровий формат.

Учні економлять час при виконанні графічних завдань. Приклади творчих завдань: домалювати зображення казкового міста – підвищують мотивацію навчання під час роботи за технологічною картою при вивченні нового матеріалу. На уроках максимально використовували різноманітні матеріали та інструменти для художньої творчості, які збагачують творчий процес дітей: пастель, кольорову крейду, папір різної структури і фактури, кисті, стеки тощо.

8. Використання різних технік образотворчого мистецтва.

Знайомство учнів з різними техніками образотворчого мистецтва, також сприяє дитячій творчій активізації.

На уроках образотворчого мистецтва застосовуються такі техніки, як аплікація, колаж, розпис виробів, малювання в різних жанрах. Наприклад, учням дуже подобаються такі образотворчі техніки, в основі яких лежить створення образу на основі кольорової плями: «Монотипія» (відбиток малюнка) та «Видування» (видування чорнила через соломинку).

9. Метод колективних робіт.

Даний метод сприяє придбанню учнями вміння працювати спільно, можливості вести обговорення.

Прикладом застосування даного методу може стати спільно складений колаж «Осінній букет». Наведемо фрагмент даного уроку. Тема уроку: колаж «Осінній букет».

Тип уроку: комбінований.

Мета уроку: навчання навичкам колективної роботи, розуміння особливостей декоративного мистецтва, розвиток пізнавального інтересу до техніці колажу, активізація художньо-творчої активності, формування творчих здібностей у дітей.

Обладнання уроку: індивідуальні набори (альбом, олівці кольорові та прості, гумка, фарби, пензлі, ножиці, клей, пензлик для клею і пензлика, баночка з водою, щоденник), список додаткових пристроїв, різні листя з дерев,

великий аркуш паперу пронумерований цифрами та фрагменти іншого листа, в сумі порівнянні з розміром першого аркушу паперу.

На етапі роботи з картиною учні приступають до роботи.

- Щоб зручніше та швидше було працювати, слід поділитися на 4 групи по 5 осіб. Кожна група буде виконувати своє завдання: 1-я група буде малювати прямо на картині напис (привітання зі святом мам) і приклеювати картинки. 2-я група буде малювати такі фрагменти майбутньої картини: скатертину. Ось фрагменти нашої картини, на чистій стороні ви малюєте малюнок, а з іншого боку цифра для правильного розміщення на основному аркуші картини, тобто кожен шматочок відповідає своєму місцю на картині. Проявіть свою фантазію – наприклад, придумайте фон, а потім прикрасьте якимось візерунком або малюнком. 3-тя група буде малювати кошик і гриби для неї. Самі виберете, який гриб будете малювати, його колір, пропорції. 4-я група малює осінні листя.

Щоб було легше, вчитель приготує для учнів кілька живих прикладів – листочок з шкільного саду. Можете дивитися на них, коли будете малювати.

– Діти, перед тим як приступити до роботи, згадайте правила роботи з фарбами, пензлями, водою. Якщо працювати – з фарбами, то поменше використовуйте воду, а пензлик не забудьте витирати об ганчірочку. Коли ваш малюнок буде готовий, дайте роботі висохнути, і лише потім приступайте до вирізання. Після віддаєте вирізані фрагменти однокласниками з першої групи, а вони помістять малюнок на потрібне місце на загальній картині.

- Отже, приступайте до роботи. Я впевнена, що у вас все вийде, і вашим мамам дуже сподобається ваша творчість.

Потрібно ще відзначити, що також для активізації творчої діяльності та розвитку загальних творчих здібностей уроки образотворчого мистецтва проводяться в різних формах: урок-розповідь (бесіда), урок-гра, малювання з природи або по пам'яті. Разом з тим, слід відзначити, що частіше за все проводяться комбіновані уроки, на яких застосовуються сучасні методи. Так для закріплення учнями знань та навичок творчої діяльності молодших

школярів використовують різні форми завдань: доповіді, тематичні малюнки та малюнки на вільну тему.

Для реалізації педагогічних умов учням 3 класу пропонувалися такі тренувальні вправи:

1. «Використання предметів».

Мета: розвиток уяви, мислення, мовлення.

Вчитель показує який-небудь з предметів, заздалегідь приготованих (клубок ниток, шапка, стакан, стілець, книга, окуляри), та пропонує дітям перерахувати всі випадки вживання даного предмета, які вони знають або можуть уявити.

Гравець, що дає правильну відповідь, отримує фішку.

Виграє учень, який до кінця гри зібрав більшу кількість фішок.

2. «Смішний малюнок».

Мета: підвищення настрою, розвиток загальних творчих здібностей, координації на аркуші паперу.

Прикріпіть аркуш паперу на двері, стіну. Гравці шикуються в одну лінію. Ведучий зав'язує першому очі, підводить його до «Мольберту», дає в руки фломастер і каже, що зараз все малюватимуть одну корову, слона, зайця тощо.

Всі по черзі підходять з зав'язаними очима і домальовують відсутні деталі.

Ну і смішна ж картина виходить!

3. «Маленький скульптор».

Мета: вправа спрямована на розвиток уяви та згуртування класу.

Учень певним чином зображує скульптора, інші діти зображують – глину. Скульптор потім задумує виліпити з глини злого вовка. Скульптор веде одну дитину на середину залу і там показує йому, як він повинен встати, що слід зробити, щоб бути досить схожим на злого вовка. Дитина-глина певним чином застигає в заданій позі. Скульптор потім обходить навколо статуї, також милується нею, і власне якщо він незадоволений своєю роботою, то знову показує позу та власне міміку дитині – глині. Вже наступного разу вибирається

інший скульптор, який буде «творити», так, наприклад, виліпити досить смішну людину.

2.3. Контрольний етап дослідження

Після проведення формувального етапу дослідження на контрольному етапі було проведено повторне обстеження з метою виявлення динаміки розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу.

Для визначення рівня загальних творчих здібностей учнів 3 класу нами був знову використаний опитувальник Дж. Гілфорда та тест Е. Торренса.

Результати діагностики творчого мислення на контрольному етапі дослідження ми помістили в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5.

Рівень розвитку творчого мислення учнів 3 класу на контрольному етапі дослідження

ІП	Р	Л	С	СН	Рівень творчого мислення
Олександр А.	15	12	11	17	середній
Вероніка Б.	10	9	11	10	низький
Павло Б.	13	20	15	8	середній
Ярослав Б.	10	7	5	5	низький
Богдан Г.	15	21	15	11	середній
Павло Г.	18	11	15	15	середній
Аліса Г.	5	19	15	10	середній
Микита Б.	10	15	15	15	середній
Микита Д.	18	22	18	22	високий
Анна Ж.	14	12	12	10	низький

Продовження табл. 2.5.

Вікторія Д.	10	9	7	1	низький
Марія П	16	10	15	7	середній
Юлія О.	15	11	15	10	середній
Софія Л	15	10	15	12	середній
Іван Л.	18	11	15	7	середній
Назар Ю.	15	22	21	15	високий
Софія М.	6	4	6	0	низький
Анастасія П.	20	21	15	17	середній
Ліза Р.	15	16	14	14	середній
Руслан С.	15	21	15	22	високий
Анна С.	15	21	23	15	високий
Марія С.	15	16	16	10	середній

Як ми можемо побачити з таблиці 2.5 на високому рівні 4 учня – 18%, на середньому рівні 13 учнів – 59%, на низькому рівні 5 учнів – 23%.

Результати діагностики творчої уяви ми виокремили в таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень розвитку творчої уяви учнів 3 класу на контрольному етапі дослідження

ІІІ	Номер завдання										Загальна кількість балів	Рівень творчої уяви
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Олександр А.	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	низький
Вероніка Б.	0	1	1	0	1	0	0	1	0	0	4	середній
Павло Б.	1	0	0	0	0	1	2	1	0	0	5	середній
Ярослав Б.	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	4	середній

Продовження табл. 2.6.

Богдан Г.	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11	високий
Павло Г.	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	4	середній
Аліса Г.	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	5	середній
Микита Б.	1	0	1	0	0	1	0	2	0	0	5	середній
Микита Д.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	13	високий
Анна Ж.	0	1	0	1	0	2	0	0	0	0	4	середній
Вікторія Д.	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	низький
Марія П.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	11	високий
Юлія О.	1	0	0	0	0	1	1	0	0	2	5	середній
Софія Л.	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	4	середній
Іван Л.	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	2	низький
Назар Ю.	1	0	0	1	0	2	1	0	1	0	6	середній
Софія М.	0	2	0	0	0	1	1	0	0	1	5	середній
Анастасія П.	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	3	низький
Ліза Р.	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	3	низький
Руслан С.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	11	високий
Анна С.	0	2	1	0	0	1	1	2	0	0	7	середній
Марія С.	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	4	середній

Як бачимо з таблиці 2.6 на високому рівні 4 учня – 18%, на середньому рівні 13 учня – 59%, на низькому рівні 5 учнів – 23%.

Узагальнені результати контрольного етапу дослідження ми помістили в таблицю 2.7.

Таблиця 2.7.

Рівень розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу на контрольному етапі дослідження

Компоненти загальних творчих здібностей	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Творча уява	4 (18%)	13 (59%)	5 (23%)
Творче мислення	4 (18%)	13 (59%)	5 (23%)

Для наочності ми представили рівень розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу на контрольному етапі в діаграмі (рис.2.2.).

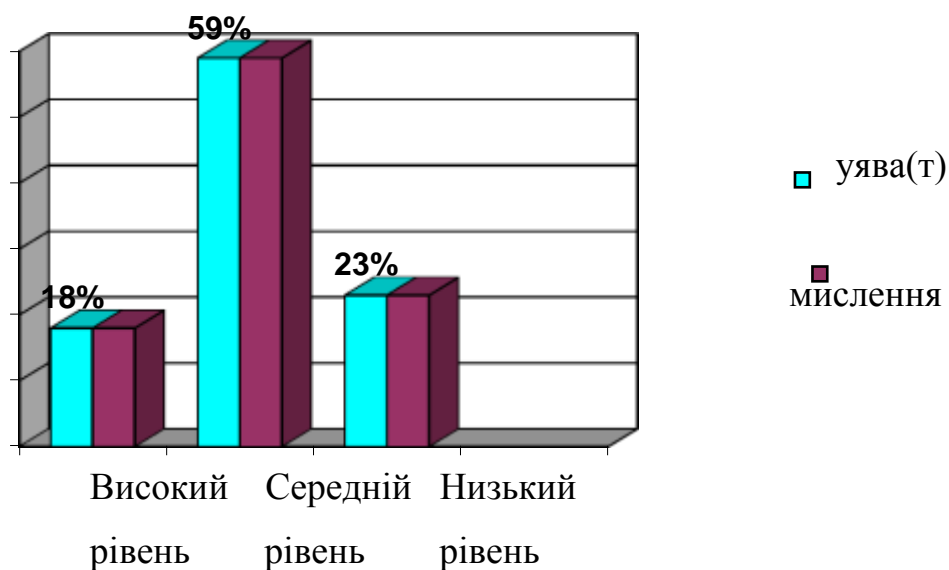

Рис.2.2. Рівні розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу на контрольному етапі дослідження

Узагальнивши дані, які ми отримали під час контрольного етапу дослідження, ми зробили висновок, що у 3 класі з високим рівнем загальних творчих здібностей виявилось 18% учнів. 59% учнів виявилися на середньому рівні, а низький рівень сформованості загальних творчих здібностей мають 23%

учнів 3 класу. Для виявлення динаміки розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу ми оформили результати діагностики на констатувальному та контрольному етапах дослідження в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8.

Динаміка рівня розвитку загальних творчих здібностей учнів 3 класу на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Компонент и творчих здібностей	Рівні										
	Високий			Середній				Низький			
	Конст. етап	Контр. етап		Конст. етап	Контр. етап		Конст.етап		Контр. етап		
Творча уява	-	4	18%	9	41%	13	59%	13	59%	5	23%
Творче мислення	-	4	18%	9	41%	13	59%	13	59%	5	23%

Проведена діагностика показала істотні зміни рівнів загальних творчих здібностей учнів 3 класу.

Під час експерименту нам вдалося підвищити рівень загальних творчих здібностей учнів 3 класу: на констатувальному етапі учнів з високим рівнем загальних творчих здібностей не було виявлено, а після проведення формувального експерименту, на контрольному етапі дослідження високий рівень був виявлений у 4 учнів, що становить 18%. Середній рівень підвищився з 41% до 59%, і низький рівень відповідно зменшився на 36%: з 59% до 23%.

Цілеспрямована систематична робота на уроках образотворчого мистецтва у 3 класі переконала нас у тому, що вона є важливим педагогічним засобом розвитку загальних творчих здібностей учнів.

Отже, ґрунтуючись на результатах педагогічного експерименту, ми можемо сказати, що певний розвиток загальних творчих здібностей учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва буде ефективним, якщо

систематично активізувати мотиваційну сферу учнів; створювати творчу атмосферу, що сприяє вільному прояву творчого мислення дитини; використовувати в змісті навчання образотворчому мистецтву, різні види творчих завдань, спрямованих на розвиток творчої уяви.

Висновок до розділу 2

Нами було проведено експериментальне дослідження. Метою даного дослідження є виявлення рівня розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів.

База дослідження – ЗОШ I-III ст. с. Угроїди. У дослідженні взяли участь учні 3 класу.

Експериментальне дослідження складалося з 3 етапів:

1. Констатувальний.
2. Формувальний.
3. Контрольний.

На констатувальному етапі дослідження обрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого проводилося дослідження, виявлено рівень сформованості творчих здібностей учнів початкових класів.

На формувальному етапі дослідження була апробована система уроків образотворчого мистецтва, на яких формувалися творчі здібності учнів початкових класів.

На контрольному етапі було проведено повторне обстеження учнів початкових класів з метою виявлення динаміки розвитку їх загальних творчих здібностей.

Цілеспрямована систематична робота на уроках образотворчого мистецтва у 3 класі переконала нас у тому, що вона є важливим педагогічним засобом розвитку творчих здібностей учнів. Ґрунтуючись на результатах нашого педагогічного експерименту, ми можемо сказати, що розвиток загальних творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва буде ефективним, якщо систематично активізувати мотиваційну сферу учнів.

ВИСНОВКИ

В даний час особливо актуальна проблема розвитку творчих здібностей. Поділ здібностей власне на творчі та репродуктивні здійснюється в залежності від ступеню та саме характеру новизни продукту, одержуваного в різних видах діяльності, що безпосередньо реалізують, а також формують різні здібності. Поняття «здатність» певним чином визначає успішність, а також легкість та швидкість виконання діяльності як при наявності повної інформації, так власне і в умовах її дефіциту. Це може служити підставою для поділу власне здібностей на репродуктивні та творчі. Репродуктивні здібності відрізняються тим, що вони визначають успішність відтворення людиною досвіду, який накопичений людством. Реалізуються вони в умовах певної інформації. Виражаються вони в успішності оволодіння учнем знаннями, а також вміннями і навичками.

Молодший шкільний вік – важливий період, так як є першою сходинкою до творчого розвитку дитини. Виявлення рівня розвитку творчих здібностей неможливе без таких показників як: оригінальність, абстрактність, наочно-образне мислення, невербальна уява, творча мотивація, емоційне переживання. Всі перераховані показники взаємопов'язані один з одним. На процес розвитку творчих здібностей молодших школярів впливає механізм самооцінки – сукупність оцінок, спрямованих на усвідомлення і оцінне ставлення до себе в цілому, які сприяють розкриттю творчого потенціалу. Дані фактори забезпечують розвиток творчих здібностей молодших школярів та починають діяти при наявності визначених соціально-психологічних та індивідуально-психологічних умов.

У процесі формування загальних творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати когнітивні та креативні методи. Важливими для формування творчих здібностей дітей виявилися когнітивні методи навчання. Так, власне особливістю пізнавальних методів є те, що їх застосування безпосередньо призводить до створення освітньої продукції –

креативного результату. Тому власне методи пізнання є також і креативними, але первинною метою використання цих методів є саме пізнання об'єкта.

Було проведено експериментальне дослідження. Мета дослідження – виявлення рівня розвитку загальних творчих здібностей учнів початкових класів. База дослідження – ЗОШ I-III ст. с. Угроїди. У дослідженні взяли участь учні 3 класу.

Експериментальне дослідження складалося з 3 етапів:

На констатувальному етапі дослідження обрано діагностичний інструментарій, за допомогою якого проводилося дослідження, виявлено рівень сформованості творчих здібностей учнів початкових класів.

На формувальному етапі дослідження була апробована система уроків образотворчого мистецтва, на яких формувалися творчі здібності учнів початкових класів.

На контрольному етапі було проведено повторне обстеження учнів початкових класів з метою виявлення динаміки розвитку їх загальних творчих здібностей.

Для визначення рівня творчих здібностей учнів початкових класів був використаний опитувальник Дж. Гілфорда, який спрямований на визначення рівня творчого мислення молодших школярів та тест Е. Торренса «Неповні фігури» на визначення творчої уяви.

Під час експерименту нам вдалося підвищити рівень загальних творчих здібностей учнів 3 класу: на констатувальному етапі учнів з високим рівнем загальних творчих здібностей не було виявлено, а після проведення формувального експерименту, на контрольному етапі дослідження високий рівень був виявлений у 4 учнів, що становить 18%. Середній рівень підвищився з 41% до 59%, і низький рівень відповідно зменшився на 36%: з 59% до 23%.

Цілеспрямована систематична робота на уроках образотворчого мистецтва у 3 класі переконала нас у тому, що вона є важливим педагогічним засобом розвитку загальних творчих здібностей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барташнікова І.А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей. навч. посіб. Т: Навчальна книга – Богдан, 2007. 64 с.
2. Боровик О.В. Розвиток уяви. М.: ТОВ «ЦГЛ «Рон», 2002. 112 с.
3. Виготський Л.С. Уява і її розвиток в дитячому віці. URL: <https://lektsii.net/2-93945.html>
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja. К: Літера ЛТД, 2018. 160 с
5. Богоявленська Д.Б. Інтелектуальна активність як проблема творчості. Ростов-на-Дону, 2006. 173 с.
6. Большакова Л.А. Развитие творчества младшего школьника. Завуч начальной школы, 2002. 11-14 с.
7. Винокурова Н.К. Развитие творческих способностей учащихся. М.: Росмэн-Пресс, 2003. 127 с.
8. Гаврилов Н.В. Методи діагностики творчих здібностей шклярів. Ж: Посібник-практикум, 2003. 21 с.
9. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-n>
10. Діагностика творчих здібностей: наукові підходи, принципи та критерії. URL: <https://4brain.ru/blog/діагностика-творчих-здібностей/>
11. Зак А.З. Методы развития способностей у детей. М.: Педагогика, 2010. 9-8 с.
12. Закон України «Про освіту» (2017р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html
13. Кабши І.Ю. Розвиток художніх здібностей дітей молодшого шкільного віку. К: Психологія, 2003. 18-22 с.
14. Калякіна В.І. Методика організації уроків колективної творчості, 2007. 21 с.

- 15.Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Слово 2007. 320 с.
- 16.Ковалько В.И. Младшие школьники после уроков. М.: Эксмо, 2007. 334 с.
- 17.Ковальчук Т.М. Заняття за інтересами: розвиток творчих здібностей учні: Практичний посібник для вчителів початкових класів, 2011. 98 с.
- 18.Ковальчук-Белкіна О.В. Формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання. Л.: 2006. 20 с.
- 19.Комаровська О.А. Педагогіка мистецтва в контексті цивілізаційних змін: до проблеми підготовки вчителя. Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф., 14–15 квітня 2016 р. МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В.О. Київ: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 7-9 с.
- 20.Комплекс умений и способностей в изобразительном творчестве по методике. URL: <https://docviewer.yandex.ru>
- 21.Кондратова Л.Г. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальн. серед. освіти. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2018. 144 с.
- 22.Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>
- 23.Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2009. 200 с.
- 24.Крысько В.Г. Психология и педагогика: Схемы и комментарии. М.: Владос-прес, 2001. 368 с.
- 25.Кулагина И.Ю. Младшие школьники: особенности развития. М.: Эксмо, 2009. 176 с.
- 26.Лук А.Н. Психология творчества. URL: <http://detective.gumer.info/etc/luk-2.pdf>

- 27.Луя О.В. Развитие творческого потенциала младших школьников как основы формирования позиции субъекта. Теория и практика: материалы междунар. науч. конф. М.: Буки-Веди, 2012. С. 20-23.
- 28.Максимова С.В. Диагностика развития творческой активности младших школьников. Часть. М.: Слово, 2013. 56 с.
- 29.Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Х.: Ранок, 2006. 255 с.
- 30.Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі у 2020 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychnirekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-v-pochatkovij-shkoli-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi>
- 31.Поняття про уяву як психічний процес. Розвиток уяви. URL: <https://lektsii.org/3-74467.html>
- 32.Обертас Т.С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis>
- 33.Образотворче мистецтво з методикою навчання: курс лекцій до предмета для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» / укладач І.Е.Майборода. Мукачево: МДУ, 2017. 41 с.
- 34.Омельчук І.В. Творчість у контексті розвитку людини. К.: 2003. 42-55 с.
- 35.Основні підходи до проблеми творчих здібностей. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-894-1.html>
- 36.Особенности формирования творческих способностей. URL: https://formirovaniya_tvorcheskih_sposobnostey
- 37.Початкова освіта: Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О.Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН

- України щодо впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 160 с.
38. Розвиток творчого мислення і уяви молодших школярів. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-tvorcogo-mislenna-i-uavi-molodsih-skolariv-99774.html>
39. Розвиток уяви та творчих здібностей. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-uuyavi-ta-tvorchih-zdibnostey-72159.html>
40. Савіцька І.Ю. Художньо-естетичний розвиток школярів засобами мистецтва. URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/2_2010/savitska.pdf
41. Сафонова О.М. Навчає гра. К.: 2005. 144-148 с.
42. Сучасні підходи до проблеми розвитку творчих здібностей. URL: https://wiki.cuspu.edu.ua/index.php/Сучасні_підходи_до_проблеми_розвитку_творчих_здібностей_особистості
43. Творчі здібності. Креативність. Обдарованість. URL: <https://lektsii.org/14-53151.html>
44. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий. URL: <https://intellectus.su/lib/00060.htm>
45. Торренс Е.П. Диагностика креативности: теория и тесты. СПб.: Речь, 2008. 236 с.
46. Трач С. К. Уроки образотворчого мистецтва у 2 класі. Т: Навчальна книга – Богдан, 2003. 95 с.
47. Трач С.К. Уроки образотворчого мистецтва: 1 клас: посібник для вчителя Т: Навчальна книга. Богдан, 2005. 112 с.
48. Умови та етапи розвитку творчих здібностей учнів. URL: <https://lektsii.net/3-40840.html>
49. Чорна Л. О. Роль шкільного психолога у розвитку творчої уяви молодших школярів, 2004. 22-25 с.
50. Ярмоленко А.В. Об ошибках в определении способностей. URL: <https://boopkap.info/genpsy/myasihchev/gl24.shtm>

ДОДАТОК А

Опитувальник Дж. Гілфорда

1. Якщо я не знаю правильної відповіді, то спробую здогадатися про неї.
2. Я люблю розглядати предмет ретельно та детально, щоб виявити деталі, які не бачив раніше.
3. Зазвичай я ставлю питання, якщо чогось не знаю.
4. Мені не подобається планувати справи заздалегідь.
5. Перед тим як грати в нову гру, я повинен переконатися, що зможу виграти.
6. Мені подобається уявляти собі, що мені потрібно буде дізнатися чи зробити.
7. Якщо щось не вдається з першого разу, я буду працювати до тих пір, поки не зроблю це.
8. Я ніколи не виберу гру, з якої інші незнайомі.
9. Краще я буду робити все як завжди, ніж шукати нові способи.
10. Я люблю з'ясовувати, чи так все насправді.
11. Мені подобається займатися чимось новим.
12. Я люблю заводити нових друзів.
13. Мені подобається думати про те, чого зі мною ніколи не траплялося.
14. Зазвичай я не витрачаю час на мрії про те, що коли-небудь стану відомим артистом, музикантом, поетом.
15. Деякі ідеї так захоплюють мене, що я забуваю про все на світі.
16. Мені більше сподобалося б жити і працювати на космічній станції, ніж тут, на Землі.
17. Я нервую, якщо не знаю, що станеться далі.
18. Я люблю те, що незвично.
19. Я часто намагаюся уявити, про що думають інші люди.
20. Мені подобаються розповіді або телевізійні передачі про події, що сталися в минулому.

21. Мені подобається обговорювати мої ідеї в компанії друзів.
22. Я зазвичай зберігаю спокій, коли роблю щось не так або помиляюся.
23. Коли я виросту, мені хотілося б зробити або зробити щось таке, що нікому не вдавалося до мене.
24. Я вибираю друзів, які завжди роблять все звичним способом.
25. Багато існуючих правил мене зазвичай не влаштовують.
26. Мені подобається вирішувати навіть таку проблему, яка не має правильної відповіді.
27. Існує багато речей, з якими мені хотілося б поекспериментувати.
28. Якщо я одного разу знайшов відповідь на питання, я буду дотримуватися її, а не шукати інші відповіді.
29. Я не люблю виступати перед групою.
30. Коли я читаю або дивлюсь телевізор, я уявляю себе кимось із героїв.
31. Я люблю уявляти себе, як жили люди 200 років тому.
32. Мені не подобається, коли мої друзі нерішучі.
33. Я люблю досліджувати старі валізи та коробки, щоб просто подивитися, що в них може бути.
34. Мені хотілося б, щоб мої батьки і вчителі робили все як завжди і не змінювалися.
35. Я довіряю своїм почуттям, передчуттям.
36. Цікаво припустити що-небудь, щоб переглянути, чи правий я.
37. Цікаво братися за головоломки та ігри, в яких необхідно розглядати свої подальші ходи.
38. Мене цікавлять механізми, цікаво подивитися, що у них всередині і як вони працюють.
39. Моїм друзям не подобаються дурні ідеї.
40. Я люблю вигадувати щось нове, навіть якщо це неможливо застосувати на практиці.
41. Мені подобається, коли всі речі лежать на своїх місцях.

42. Мені було б цікаво шукати відповіді на питання, які виникнуть в майбутньому.

43. Я люблю братися за нове, щоб подивитися, що з цього вийде.

44. Мені цікаво грати в улюблені ігри просто заради задоволення, а не заради виграшу.

45. Мені подобається міркувати про щось цікаве, про те, що ще нікому не приходило в голову.

46. Коли я бачу картину, на якій зображений хтось незнайомий, мені цікаво дізнатися, хто це.

47. Я люблю гортати книги і журнали для того, щоб просто подивитися, що в них.

48. Я думаю, що на більшість питань існує одна правильна відповідь.

49. Я люблю задавати питання про такі речі, про які інші люди не замислюються.

50. У мене є багато цікавих справ, як в школі, так і вдома.

Обробка даних

При оцінці даних опитувальника використовуються чотири фактори, які тісно корелюють з творчими проявами особистості. Вони включають допитливість, здатність створювати нові образи, складність, схильність до ризику. Ми отримуємо чотири «сирих» показника по кожному фактору, а також загальний сумарний показник.

При обробці даних використовується або шаблон, який можна накладати на лист відповідей, або зіставлення відповідей випробуваного з ключем у звичайній формі.

Ключ до опитувальника

Схильність до ризику (відповіді, що оцінюються в 2 бали)

- позитивні відповіді: 1, 21, 25, 35, 36, 43, 44;
- негативні відповіді: 5, 8, 22, 29, 32, 34;
- всі відповіді на дані питання в формі «може бути» оцінюються в 1 бал;

- всі відповіді «не знаю» на дані питання оцінюються в -1 бал і віднімаються із загальної суми.

Допитливість (відповіді, що оцінюються в 2 бали)

- позитивні відповіді: 2, 3, 11, 12, 19, 27, 33, 37, 38, 47, 49;
- негативні відповіді: 28;
- всі відповіді «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

Складність (відповіді, що оцінюються в 2 бали)

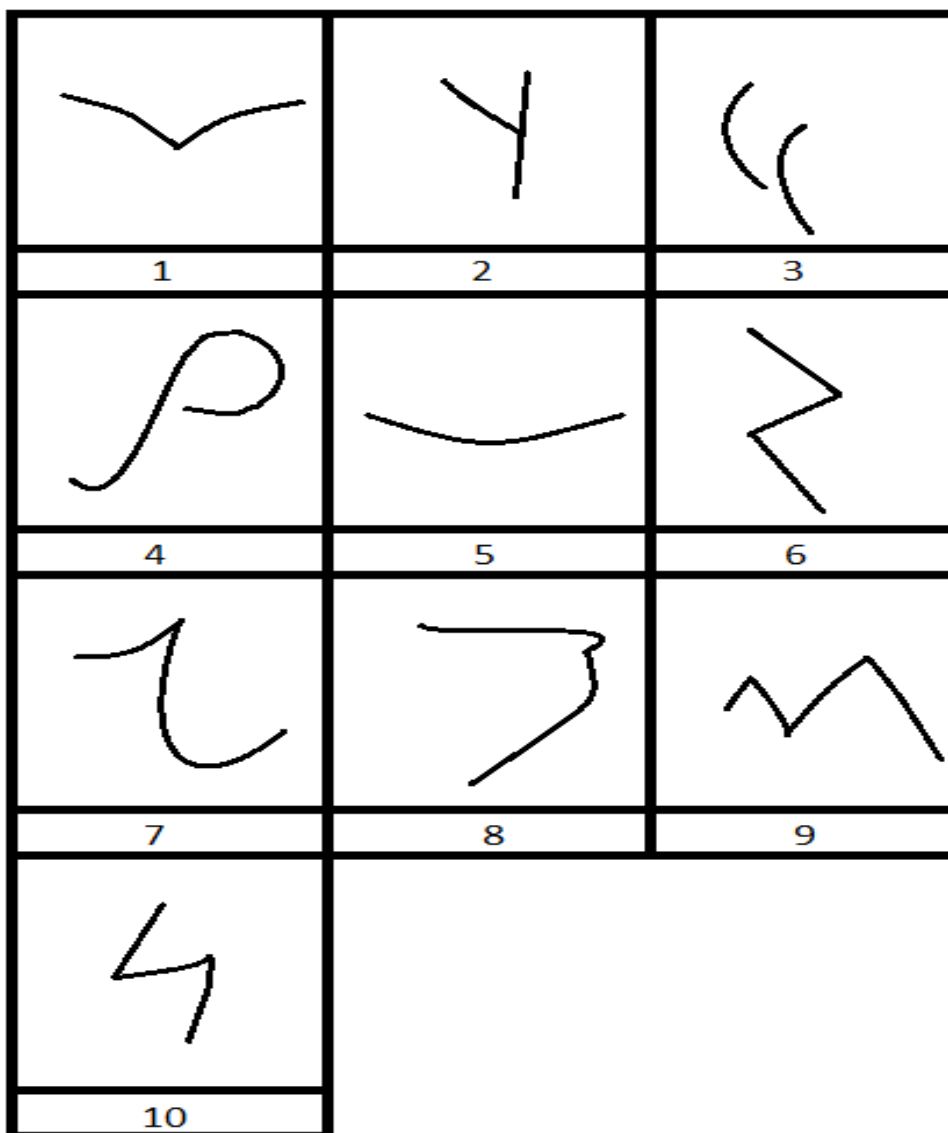
- позитивні відповіді: 7, 15, 18, 26, 42, 50;
- негативні: 4, 9, 10, 17, 24, 41, 48;
- всі відповіді «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

Здатність створювати нові образи (відповіді, що оцінюються в 2 бали)

- позитивні: 13, 16, 23, 30, 31, 40, 45, 46;
- негативні: 14, 20, 39;
- всі відповіді «може бути» оцінюються в +1 бал, а відповіді «не знаю» - в -1 бал.

ДОДАТОК В

Тест Е. Торренса «Неповні фігури»

Обробка та аналіз результатів

Рис. 1

- 0 балів – абстрактний візерунок, особа, голова людини, окуляри, пtiця, чайка.
- 1 бал – брови, очі, хвиля, море, морда тварини, хмара, серце, сова, квітка, яблуко, людина, собака.
- 2 бали – всі інші менш стандартні та оригінальні малюнки.

Рис. 2

- 0 балів – абстрактний візерунок, дерево, рогатка, квітка.
- 1 бал – буква, будинок, символ, слід ноги пtiці, цифра, людина.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 3

- 0 балів – абстрактний візерунок, обличчя людини, човен, корабель, люди, фрукти.
- 1 бал – вітер, хмара, дощ, кульки, деталі дерева, дорога, міст, гойдалки, морда тварини, колеса, лук і стріли, риба, верстати, квіти.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 4

- 0 балів – абстрактний візерунок, хвиля, море, змія, хвіст, знак питання.
- 1 бал – кішка, крісло, стілець, ложка, миша, гусениця, черв'як, окуляри, черепашка, гусак, лебідь, квітка, трубка для куріння.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 5

- 0 балів – абстрактний візерунок, блюдо, ваза, чаша, човен, корабель, обличчя людини, парасолька.
- 1 бал – водойма, озеро, гриб, губи, підборіддя, таз, лимон, яблуко, лук і стріли, яр, яма, риба, яйце.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 6

- 0 балів – абстрактний візерунок, сходи, ступені, обличчя людини.
- 1 бал – гора, скеля, ваза, ялина, кофта, піджак, плаття, блискавка, гроза, людина, квітка.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 7

- 0 балів – абстрактний візерунок, машина, ключ, серп.
- 1 бал – гриб, черпак, ківш, лінза, обличчя людини, молоток, окуляри, самокат, тенісна ракетка.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 8

- 0 балів – абстрактний візерунок, дівчинка, жінка, очі та тіло людини.
- 1 бал – буква, ваза, дерево, книга, майка, плаття, ракета, квітка, щит.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 9

- 0 балів – абстрактний візерунок, пагорб, гори, буква, вуха тварини.
- 1 бал – верблюд, вовк, кішка, лисиця, обличчя людини, собака, людина, фігура.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

Рис. 10

- 0 балів – абстрактний візерунок, гусак, качка, дерево, обличчя людини, лисиця.
- 1 бал – Буратіно, дівчинка, птиця, цифра, людина, фігура.
- 2 бали – всі інші більш оригінальні малюнки.

ДОДАТОК С

Тренувальні вправи

Для реалізації педагогічних умов в експериментальному класі учням пропонувалися наступні тренувальні вправи:

1. «Використання предметів».

Мета: розвиток уяви, мислення, мовлення.

Вихователь показує який-небудь з предметів, заздалегідь приготованих (клубок ниток, шапка, стакан, стілець, книга, окуляри), і пропонує дітям перерахувати всі випадки вживання даного предмета, які вони знають або можуть уявити.

Гравець, що дає правильну відповідь, отримує фішку.

Виграє дитина, яка до кінця гри збрала більше кількість фішок.

2. «Маленький скульптор».

Мета: вправа спрямована на розвиток уяви та згуртування класу. Дитина зображує скульптора, інші діти – глину. Скульптор задумує виліпити з глини злого вовка. Він веде одну дитину на середину залу і показує йому, як він повинен встати, яке треба зробити особа, щоб бути схожим на злого вовка. Дитина-глина застигає в заданій позі. Скульптор обходить навколо статуї, милується нею, а якщо він незадоволений своєю роботою, знову показує позу і міміку дитині-глині.

Наступного разу вибирається інший скульптор, який задумує, наприклад, виліпити смішну людину.

3. «Буває - не буває?»

Мета: розвиток загальних творчих здібностей, мислення, мовлення.

Дитині треба уявити собі ситуацію, яку ви описуєте, і сказати чи буває те, про що йде мова. Якщо вона відповість правильно, її черга загадувати вам загадку (фразу), а неправильно – черга пропускається. Обов'язково чергуйте реальні і нереальні варіанти, наприклад: «Вовк бродить по лісі», «Вовк на дереві сидить», «В каструлі чашка вариться», «Кішка на даху гуляє», «Собака по даху гуляє», «Човен по небу пливе», «Дівчинка малює будиночок»,

«будиночок малює дівчинку» тощо. Можна використовувати в грі м'яч: гравець кидає м'яч, вимовивши фразу, а другий гравець ловить його, якщо те, про що сказано, дійсно буває, і не ловить, якщо цього не буває. Бажано щоб фрази були різноманітними та несподіваними.

4. «Самоцвіти».

Мета: розвиток загальних творчих здібностей.

Вправа дає можливість вільно експериментувати з кольором. Мокрий аркуш паперу – це скриня з дорогоцінними каменями. Всі вони мають свій неповторний колір. Дитині пропонується спробувати всі можливі поєднання трьох фарб, різну яскравість і насиченість барвистих сумішей, наповнити скриню різними самоцвітами, просто ставлячи різнокольорові точки.

5. «Вгадай що вийде».

Мета: гра спрямована на згуртованість класу і на розвиток уяву дитини.

Для цієї гри потрібен аркуш паперу та олівці для кожного граючого. Перший гравець починає якийсь малюнок (провести можна тільки одну лінію). Наступний грає каже, що це може бути і домальовує ще одну лінію. Наступний повинен придумати вже що-небудь інше і домалювати лінію в відповідності зі своїм задумом. Так триває до тих пір, поки хто-небудь з гравців вже не зможе змінити малюнок по-своєму. Виграє той, хто внесе останню зміну.

6. «Перетворення».

Мета: розвиток уяви, мислення, мовлення.

Дорослий каже дітям: «Уявіть, що кожен з вас на добу перетворився на якусь домашню тварину, і складіть про це розповідь під назвою «День і ніч мого незвичайного життя».

Виграє дитина, яка, на думку більшості дітей, склала найбільш послідовну та цікаву розповідь.

Примітка. При виникненні труднощів дорослий задає дітям опорні питання, наприклад:

- Як би ви виглядали?

- Як би ви їли?

- Чим би ви займалися днем (вночі)?

- Хто був би вашим господарем,

- Як би він до вас ставився?

7. «Малювання по точках».

Мета: розвиток уяви дітей.

Дорослий заздалегідь готує схему малюнку, розставляючи контурні точки. Дитині говорять: «Хочеш здивуватися? Тоді з'єднай точки один з одним по порядку!» Одержаний контур запропонуйте домалювати, розфарбувати, придумати сюжет і дати назву.

8. «Мильні бульбашки».

Мета: розвиток уяви, виразності рухів, зняття напруги.

Вихователь або дитина імітує видування мильних бульбашок, а решта дітей зображують політ мильних бульбашок. Діти вільно рухаються. після команди

«Лопнули!» діти лягають на підлогу.

9. «Країна плям».

Мета: розвиток уяви дітей, зняття напруги.

Перед дітьми кладеться великий аркуш паперу, на якому вони повинні намалювати плями: кольорові плями будь-якої величини і форми. Потім дітям пропонується спробувати розгледіти в плямах якусь картинку, придумати казку про побачене.